

Ykseyden edellytykset ja rajat

Suomen evankelis-luterilaisen ja Suomen ortodoksisen kirkon lausunnot *Kirkko: Yhteistä näkyä kohti* -asiakirjasta

TUKIMUSTEHTÄVÄ

Vuoden 1993 Faith and Order -komission maailmankonferenssin seurauksena kirkko-oppi jäsenyksi Kirkkojen maailmanneuvoston (KMN) opillisen työskentelyn keskeiseksi painoalueeksi. Neljännevuosisadan mittaisen työskentelyn keskeiset tuotokset on tuotu yhteen lähentymisasiakirjassa *Kirkko: Yhteistä näkyä kohti* (jatkossa Kirkko-asiakirja).¹ Asiakirja hyväksyttiin kesäkuussa 2012 ja esiteltiin KMN:n jäsenkirjoille Busanin yleiskokouksessa marraskuussa 2013, minkä jälkeen se lähetettiin jäsenkirjoille kommentoitavaksi. Kirkko-asiakirja ei ole kirkkojen välisen täyden yksimielisyyden ilmaus, vaan se on tarkoitettu kirkkoille välineeksi tiellä kohti yhteistä ymmärrystä kirkosta.² Jäsenkirkkoja pyydettiin niille osoitettujen viiden kysymyksen avulla hahmottamaan oman kirkko-oppinsa suhdetta Kirkko-asiakirjassa esitettyyn kirkko-oppiin, arvioimaan asiakirjan ykseyttä luovia mahdollisuuksia sekä pohtimaan, millaisiin muutoksiin ja jatkotyöskentelyyn se haastaa kirkkoja.³

Tässä artikkelissa tarkastelemme Suomen kansankirkkojen eli Suomen evankelis-luterilaisen kirkon ja Suomen ortodoksisen kirkon vastauksia Kirkko-asiakirjaan.⁴ Selvitämme, minkälaisia eku-

meenisiä mahdollisuuksia vastaukset avaavat suhteessa Kirkko-asiakirjan edustamaan ykseysmalliin. Käytämme kielen sujuvuuden vuoksi näihin kirkkoihin viitattaessamme nimityksiä ”luterilainen” ja ”ortodoksinen”. Niiden antamiin vastauksiin viitattaessamme puhumme luterilaisten ja ortodoksien lausunnoista.

Kirkko-asiakirja rakentuu Faith and Order -komissiossa kehitettyjen ekumeenisten mallien mukaan. Historiallisena taustana on konsiliaarisen yhteyden malli 1960-luvulta. Siinä Kristus-keskeinen ykseyttä korostava näkökulma sai parikseen kirkon sisäisen moninaisuuden legitimoivan näkökulman, jota perusteltiin Jumalan kolmiyhteisellä olemuksella.⁵ Konsiliaarisen yhteyden mallia voidaan pitää myös ensimmäisenä ekumeenisena mallina, joka pyrki ottamaan huomioon sekä kirkon (opillisen) ykseyden että kirkon osallisuuden maailmasta.⁶

Konsiliaarisen yhteyden mallilla on erityisesti trinitaarisen ulottuvuuden kautta yhteys Faith and Order -komission myöhempään koinonialle perustuvaan kommuunioeklesiologiaan. Kommuunioeklesiologialla on myös juuret ortodoksisessa eukaristisessa ekklesiologiassa.⁷ KMN:n Canberran yleiskokous 1991 liitti kommuunioeklesiologiaan

niin apostolisen uskon tunnustamisen ja sakramentit, erityisesti kasteen ja ehtoollisen, kuin kirkkojen vastavuoroisen tunnustamisen yhtenä, pyhänä, katolisena ja apostolisena. Koinonia-mallisessa yhteydessä kirkko nähdään Jumalan persoonien välisen kommuunion kuvana.⁸ Voidakseen määrittellä erilaisuuden rajoja, Kirkko-asiakirja rakentaa yhteyttä koinonia-ajatuksen pohjalle. Rajojen määrittelyssä asiakirjassa operoidaan termeillä ”oikeutettu moninaisuus” ja ”epäoikeutettu moninaisuus”, joiden kautta lähestytään kysymystä kirkon ykseydestä niin ykseyden kuin moneuden näkökulmista. Kirkko-asiakirjan heijastaman kommuunioekklesiologian voidaan ajatella syventävän teologista reflektiota kirkon ykseydestä.

LÄHTEET

Käsittelyssämme on sekä Suomen luterilaisten että ortodoksien viralliset vastaukset asiakirjaan syksyltä 2015 ja keväältä 2018. Luterilaisten osalta lähteenämme on lausunto (LUT), joka on kulkenut läpi moniportaisen prosessin kevään 2014 ja syksyn 2015 välillä. Lausunnon valmisteluun osallistuivat pieni valmisteleva työryhmä, kirkon ulkoasiain osaston teologisten asiain toimikunta (TAT), kirkon ulkoasiainneuvosto (KUN) ja piispainkokous. Syksyllä 2014 kirkolliskokous kierrätti lausunnon laajennetussa puhemiesneuvostossa ja perustevaliokunnassa, jossa tekstiä muokattiin vielä huomattavasti. Lopullinen hyväksyntä lausunnonle annettiin kirkolliskokouksessa 4.11.2015, kun 109 jäsenestä 102 kannatti hyväksymistä eikä kukaan vastustanut.⁹ Näin virallistettu lausunto toimitettiin Kirkkojen maailmanneuvostoon. Luterilaisen valmisteluprosessin erityispiirre on, että lausunto on ensisijaisesti oman kirkon lausunto, jonka valmistelussa ei ole konsultoitu muita luterilaisia kirkkoja huolimatta pyrkimyksestä yhä syvempään kommuunioyhteyden Luterilaisen maailmanliiton piirissä.

Ortodoksien osalta lähteenä on piispainkokouksen hyväksymä lausunto (ORT). Lokakuussa 2014 piispainkokous asetti nelihenken työryhmän, joka toimitti luonnoksen lausunnoiksi piispainkokoukselle elokuussa 2015.¹⁰ Luonnosta esiteltiin Kyprokseksi lokakuussa 2016 järjestetyssä yleisortodoksi-

sessä Kirkko-asiakirjaan liittyvässä konsultaatiossa, jossa keskusteltiin jopa mahdollisuudesta omaksua Suomen ortodoksisen kirkon lausuntoluonnos konsultaation viralliseksi kannanotoksi.¹¹ Luonnos tuli piispainkokouksen viralliseen käsittelyyn 14.2.2017 ja lausunto vahvistettiin 14.2.2018.¹²

Kirkkojen lausuntojen rakenne on yhdenmukainen: johdanto-osion jälkeen teksti jakautuu viiteen päälukuun Kirkko-asiakirjassa kirkkoille suunnattujen kysymysten mukaisesti. Lausuntojen

- 1 Syntyprosessi on kuvattu Kirkko-asiakirjan lopussa. Kirkko 2013, 45–51. Ks. myös Hellqvist 2011, 239–254. Asiakirjaan viitattessamme käytämme Suomen ekumeenisen neuvoston julkaisemaa suomennosta.
- 2 Dokumentin esikuvana on vuoden 1982 *Kaste, ehtoollinen ja virka* (BEM) -asiakirja, jonka saavutuksena voidaan pitää sitä, kuinka laajasti kirkot kommentoivat asiakirjaa ja siten osoittivat BEM:n tulleen myös vastaanotetuksi eri kirkkoissa.
- 3 Kirkko 2013, 4.
- 4 Kumpikin kirkko kuvaa asemaansa Suomessa kansankirkon käsitteen kautta. *The Two Folk Churches* 2015.
- 5 Haar 2011, 56.
- 6 Haar 2011, 57–58.
- 7 Karttunen 2017, 17.
- 8 *The Unity of the Church* 1991; *Called to be the One Church* 2006. Ks. Mostert 2010, 293–296.
- 9 TAT 12.2.2014; KUN 2014; Piispainkokouksen esitys 1/2014; Kirkolliskokous ptk. 2014 § 11; Laajennetun puhemiesneuvoston lausunto 1/2015; Perustevaliokunnan mietintö 1/2015; Kirkolliskokous ptk. 2015 § 26.
- 10 Piispainkokouksen pöytäkirja 2014. Työryhmään nimettiin TT Pekka Metso (koollekutsuja) ja TT Eeva Raunistola-Juutinen Itä-Suomen yliopistosta, TT Mikael Sundkvist Helsingistä ja FT Grant White Turusta. White jättäytyi työryhmästä alkuvuodesta 2015. Luonnos viimeisteltiin ilman työryhmän täydentämistä. Työryhmä käytti asiantuntijana Helsingin metropoliitta Ambrosius-ta, joka osallistui työryhmän työskentelyyn joulukuussa 2014; Pekka Metso Karjalan hiippakunnalle 20.8.2015. Vaikka ORT on lähteissämme päivätty sille päivälle, kun piispainkokous on sen hyväksynyt, eli 14.2.2018, on lausunto ollut kirjallisesti olemassa sisällöllisesti muuttumattomana jo 20.8.2015 alkaen.
- 11 Konsultaatio pidettiin Parolinnissa Kyprokseksi 6.–13.10.2016. Siihen osallistui 30 dustajaa eri ortodoksisista kirkoista ja orientaalisista ortodoksisista kirkoista sekä teologisista oppilaitoksista. Talvikki Ahosen suullinen tiedonanto tekijöille 19.12.2016.
- 12 Piispainkokouksen pöytäkirja 2017; 2018.

valmisteluprosessit, lopullinen arvovalta ja tunnustuskuntien tyypillisiä käsityksiä heijastavat piirteet eroavat kuitenkin toisistaan. Tuodaksemme tätä näkökulmaa esiin asetamme lausunnot tarpeen niin vaatiessa myös oman tunnustuskunnan toisten kirkkojen lausuntojen kanssa rinnakkain. Tällaisia toissijaisia lähteitä käytössämme on ortodoksisen kirkon osalta Kyproksen konsultaatiossa käytössä ollut ja sen tuottama aineisto.¹³ Muiden luterilaisten kirkkojen lausunnoista lähteinä on Ruotsin ja Norjan kirkon lausunnot (SK ja NK).

KOINONIA JA KOMMUUNIOEKKLESIOLOGIA KOLMINAISUUSOPIN VALOSSA

Kirkko-asiakirjan teologiassa otetaan huomioon Raamatun moninaiset kirkko-opilliset näkemykset ja kirkkojen myöhempien tulkintojen pyrkimys olla uskollinen Raamatun opetukselle. Dokumentissa pääpaino on annettu kuitenkin kolminaisuusopille ja erityisesti kirkolle koinoniana.¹⁴

Luterilaisten lausunto korostaa, että Kirkko-asiakirjan teologinen pohja lepää ajatuksessa osallisuudesta Kolmiyhteisen Jumalan elämään lahjana, jonka varassa kirkko elää.¹⁵ Jumalan olemuksen (immanentti triniteetti) ja toiminnan (ekonominen triniteetti) kytkeminen yhteen Kirkko-asiakirjassa johtaa siihen, että todistus, lähetys ja diakonia sekä yhteyden (koinonia) ja ykseyden rakentaminen kuuluvat yhteen.¹⁶ Kirkko-asiakirja heijastaa siis suomalaista luterilaista painotusta Jumalan elämästä osallisuudesta.¹⁷

Kirkko-asiakirja osoittaa luterilaisten mielestä perustellusti, mitkä erot ovat paljolti kielenkäyttöön, kulttuuriin ja perinteeseen liittyviä ja mitkä varsinaisia teologisia sisältökysymyksiä. Näitä eroavaisuuksia lausunnossa käsitellään Kirkko-asiakirjan rajaamalla luovuttamattomalta pohjalta: kirkon perusta on kolmiyhteisen Jumalan pelastussuunnitelmassa sekä Jeesuksen Kristuksen ja Pyhän Hengen lähettämisesä maailmaan.¹⁸ Näiden rajojen sisällä luterilaiset toteavat keskittyvänsä niihin teologisiin sisältökysymyksiin, jotka ovat tärkeitä kirkkojen väliselle yhteydelle.¹⁹

Ortodoksien lausuntoa ei ole rakennettu siten, että omaksi tunnistetun ekklesiologian fundamentit

esiteltäisiin eksplisiittisesti. Lausunnossa ei esimerkiksi pohdita kirkon kolminaisuusopillista lähtökohtaa, jolloin triniteetin ja ekklesiologian yhteys jää yllättäen sanoittamatta.²⁰ Implisiittisesti ortodoksien lausunto kuitenkin rakentaa tälle oletukselle, koska siinä kysytään itsekriittisesti, heijastavatko ja julistavatko paikalliset ortodoksiset todellisuudet totuudenmukaisesti (uskollisesti) Kolmiyhteisen Jumalan elämää.²¹ Lisäksi lausunnossa liitytään trinitaarisen näkökulman osalta Kirkko-asiakirjan johdantoon.²² Kolmiyhteisen Jumalan elämän nähdään siis kuuluvan kirkon ytimeen ja olevan kirkon keskeinen tehtävä. Tätä tukevan huomion voi tehdä ortodoksien lausunnon alusta, jossa koinonian ja synodaalisuuden todetaan kumpuavan kirkon ytimestä.²³ On johdonmukaista olettaa, että nämä ekklesiologiaan ontologisesti sisältyvät yhteyden ja kollegiaalisuuden määreet pohjautuvat ortodoksien itseymmärrykseen kirkon ja triniteetin välisestä relaatiosta.²⁴

Ortodoksit toteavat, että vaikka Kirkko-asiakirja sisältää kattavan näkökulman varhaiskristillisestä ja ortodoksisesta teologiasta, se myös esittää toisten tunnustusten ekklesiologisia lähestymistapoja. Yhtäaikaisten ja osittain ristiriitaistenkin ekklesiologioiden rinnakkaisuus dokumentissa tuo esiin ortodoksien mukaan sen, etteivät kristityt jaa yhteistä ymmärrystä kirkosta.²⁵ Yleinen kolminaisuusopillinen argumentaatio ei riitä osoittamaan kirkkojen välistä yhteistä ekklesiologiaa, eikä tällainen malli voi olla lopullinen versio erilaisuudessa saavutetusta ykseydestä.

Siinä missä ortodoksinen kirkko näkee Kirkko-asiakirjan kokoavan erilaisia ekklesiologioita, ymmärtää luterilainen kirkko asiakirjan edustavan yhtä ekumeenista kommuunioekklesiologista mallia. Luterilaiset nimeävät kommuunioekklesiologian soveltamisen Kirkko-asiakirjan erityiseksi haasteeksi.²⁶ Luterilaisten lausunnossa jäädään pohtimaan, voiko kommuunioekklesiologia palvella luterilaista kirkko-opillista itseymmärrystä sakramentti-, inkarnaatio- ja vanhurskauttamisoppien ohella.²⁷ Hyväksyäkseen kommuunioekklesiologian osaksi luterilaista näkemystään luterilainen kirkko esittää kirkko-opillisiksi ”mittareiksi” sakramentti- ja sananjulistusopit, joiden varaan luterilaisten lausunto

on rakennettu.²⁸ Vaikka luterilainen ekklesiologia ”jättää tilaa erilaisille kirkko-opillisille painotuksille”, sekä sakramentteja ja virkaa koskevan opetuksen että evankeliumin julistamisen tulee sijoittua kirkkokäsityksen kehukseen.²⁹ Kommuunioekklesiologian ongelmaksi jää siis se, miten kirkon olemuksen näkyväksi tekevät toimet asettuvat kommuunioekklesiologian piiriin.³⁰

Kirkko-asiakirjan ykseysmalli ei sellaisenaan riitä kummallekaan kirkolle. Ne toivovat selvyyttä asiakirjan ekklesiologisen mallin käyttöön. Kommuunioekklesiologia kirkko-opillisena perustana tai kattoterminä ei ole lopullinen vastaus, mutta palvelee tässä yhteydessä kirkkojen välistä konvergenssiä.³¹

NIKEAN-KONSTANTINOPOLIN TUNNUSTUKSEN KIRKON MÄÄREET

Määritelläkseen kommuunioekklesiologiaa Kirkko-asiakirja käyttää näkyvän ykseyden edellytyksenä sitä, että kirkot voivat tunnustaa toisissaan olevaksi sen, mitä Nikean-Konstantinopolin uskontunnustus kutsuu ”yhdeksi, pyhäksi, katoliseksi ja apostoliseksi kirkoksi”. Nämä määreet myös selittävät millä tavalla ykseys tulee todeksi: ”Kirkko on perustavalla tavalla yhteyttä Kolmiyhteisen Jumalan sisäisessä

13 Kyproksen konsultaation julkilausuma (KY), Venäjän ortodoksisen kirkon virallinen lausunto Kirkko-asiakirjasta (VE) sekä romanialaisen (RO) ja kreikkalaisen (KR) teologiyöryhmän lausunnot.

14 Kirkko 2013, 11–22.

15 ”Yhteys (communio), jonka lähde on Pyhän Kolminaisuuden oma elämä, on sekä lahja, jonka varassa kirkko elää, että lahja, jota Jumala kutsuu kirkkoa tarjoamaan haavoittuneelle ja jakautuneelle ihmiskunnalle, joka toivoi sovittua ja parantumista.” Kirkko 2013, 5. Ks. myös Kirkko 2013, 15.

16 LUT 2015, 1. Yhteys ei ole uusi, vaan rakentaa Faith and Order -komission aiemmalla työllä 1980-luvulta. Kinshasan raportissa 1985 rakennetaan itäisen persoonaa korostavan ja läntisen olemusta korostavan tulkintalinjan rinnalle kolmatta tulkintalinjaa, jonka mukaan Jumalan ykseys voidaan käsittää triniteetin persoonien keskinäisenä kommuuniona. Martikainen 2002, 103–104.

17 Ks. erityisesti Vainio (toim.) 2010 ja siellä varsinkin Saarinen 2010, 7–10.

18 LUT 2015, 1.

19 LUT 2015, 1.

20 Vrt. RO 2, jossa Kirkko-asiakirjan rakentumista trinitaarisesta teologiasta käsin pidetään ortodoksisen teologian kannalta luonnollisena ekklesiologisena näkökulmana. Martikainen (2002) on tuonut esiin ortodoksien positiiivisen suhtautumisen KMN:n aiempaan apostolisuutta käsittelevään ohjelmaan.

21 ORT 2018, 3.

22 Johdantoa siteerataan kohdasta, jossa kuvataan kirkon ykseyden huipentumista eukaristiassa seuraavasti: ”Eukaristian toimittaminen on kolminaisen Jumalan ylistämistä ja kirkon osallisuutta Jumalan pelastavaan toimintaan maailmassa”. ORT 2018, 2; Kirkko 2013, 2.

23 ORT 2018, 1.

24 Ks. McGuckin 2008, 241–243. Tämä toteaa, että kolminaisuusoppi on ortodoksisen ekklesiologian perusta, joka heijastuu kirkon rakenteessa.

25 ORT 2018, 7. Sama havainto ks. KR 1; KY§ 3, 4; RO 1. Venäjän kirkon lausunnossa Kirkko-asiakirjan konvergenssiluonne nähdään niin ongelmallisena, että asiakirjaa ei voida hyväksyä. Sitä luonnehditaan pyrkimykseksi muuttaa kristillisten yhteisöjen tunnustusta tavalla, jossa niiden pitää mukautua ekumeenisten auktoriteettien teologiseen konstruktion ja siten pettää omat traditiionsa. Asiakirjan käyttö yhdyntymisprosessissa voi johtaa tilanteeseen, jossa Venäjän kirkko eroaa KMN:sta. VE 1–3. Näin jyrkkä näkemys herättää pohtimaan, miksi Venäjän kirkko on ymmärtänyt Kirkko-asiakirjan peruslähtökohdat väärin.

26 LUT 2015, 1.

27 LUT 2015, 8.

28 LUT 2015, 3.

29 LUT 2015, 4.

30 Kommuunioekklesiologia voidaan yhtäältä nähdä kolminaisuusopin kanssa yhteen sovitettavana perustana tai laajempaan ”kehänä”, jonka sisälle sijoittuvat sakramentti- ja inkarnaatio-opit sekä ytimessä oleva vanhurskauttamisoppi. LUT 2015, 2.

31 Suomen luterilaisen kirkon ekumeeninen päälinja perustuu trinitaariselle ja sakramentaaliselle kommuunioekklesiologialle. Sen syntymistä palvelee differentioitu konsensus uskon perustotuksista. Tämä tarkoittaa, että ekumeenisen kumppanin kanssa lausutaan yhteisellä kielellä perustotuudet kulloisenkin opin sisällä ja tarkoituksen ilmaisemiseksi, ja kuvataan konsensuksen merkitystä tunnustusperinteen omalla kielellä rikkomatta konsensusta. Lisäksi voidaan todeta aiheita, joista olisi jatkettava konsensuksen lisäämiseksi. Karttunen 2017, 16, 18. Suomen ortodoksisella kirkolla ei ole eksploikotua ekumeenista linjaa, mutta sitä sitoo yleisortodoksisesti jaetut käsitykset kirkon olemuksesta ja ykseyden luonteesta. Yleisortodoksinen sitovuus on käynyt ajankohtaisesti ilmi mm. arkkiepiispa Leon näkemyksessä Kreetalla 2016 pidetyn yleisortodoksisen synodin päätöksien velvoittavuudesta. Leo 2016, 19. Samalla suomen ortodoksit ovat vapaita reflektoimaan ekumeenisia asiakirjoja omassa kontekstissään, kuten osallistuminen BEM-prosessiin on osoittanut. Ks. Finnish Orthodox Church 1986.

yhteydessä ja samanaikaisesti yhteisö, jonka jäsenet yhdessä osallistuvat Jumalan elämään ja missioon.”³²

Ortodoksien lausunnossa Nikean-Konstantinopolin uskontunnustus muodostaa itsestään selvän lähtökohdan, jonka mielekkyyttä työskentelyn perustana ei katsota tarpeelliseksi pohtia. Kirkon ensimmäinen määre, ykseys, selvästi velvoittaa ottamaan ykseyden edistämisen vakavasti. Ortodoksit osoittavat olevansa tietoisia kirkon traditionaalisten attribuuttien erilaisista lukutavoista. Kuten kolminaisuusopin kohdalla, tässäkin ortodoksinen kirkko ei voi tyytyä vain siihen, että vahvistetaan yleisesti se, mitä Nikean-Konstantinopolin uskontunnustuksessa on sanottu. Yhteisestä terminologiasta huolimatta kirkollisten traditioitten teologiat voivat kulkea eri suuntiin. Lausunnossa peräänkuulutetaan tarkempaa perehtymistä niihin todellisuuksiin, jotka vallitsevat kirkon ykseyden osatekijöistä käytetyn kielen taustalla. Tällaiseen työskentelyyn ortodoksit näkevät ekumeenisen keskustelun erityisesti protestanttisen tradition kanssa keskittyneenkin.³³

Luterilaisten lausunto pitää myös pitkälti hyväksyttävänä, että uskontunnustuksen käsitteet hyväksyttäisiin yhteisiksi käsitteiksi. Luterilainen kirkko katsoo edustavansa uskontunnustuksessa kuvatun jakamattoman kirkon perintöä.³⁴ Uskontunnustuksen määreet eivät kuitenkaan yksin riitä, joten luterilaiset painottavat, että Kirkko-asiakirjassa hahmoteltu ajatus Raamatun kirkkoa koskevasta opetuksesta on samalla perusta kirkkojen väliselle yhteisymmärrykselle.³⁵ Luterilaisen kirkon lausunnon mukaan nämä yhdessä edustavat luterilaisten omaa ykseyden kriteeriä: evankeliumin julistus ja kuuleminen ovat kirkkoa määrittävät tekijät.³⁶ Kirkon tuntomerkkejä tulee tarkastella evankeliumin opin, sakramenttien toimittamisen ja näitä varten asetetun viran näkökulmasta.³⁷ Oikeutetun moninaisuuden arvioinnin kannalta keskeisenä voidaan pitää luterilaisten lausunnon mainintaa Tradition eli itse evankeliumin ja inhimillisten traditioitten erottamisen tarpeellisuudesta.³⁸

Molemmissa lausunnoissa esiintyy ajatus aidosta ja autenttisesta traditiosta, jota voidaan pitää lähtökohdana ja kriteerinä kirkon ykseydelle ja sen rajoissa toteutuvalla moninaisuudelle. Kirkon yk-

seyden osatekijöihin perehtyminen paljastaa mahdolliset yhtymäkohdat tradition ymmärtämisessä.

Ykseys

Kirkko-asiakirjan esittämää ykseyttä luterilaiset katsovat Augsburgin tunnustuksen (CA) artikloiden 4, 5 ja 7 valossa: kirkko on paikka, ”jossa Pyhä Henki evankeliumin opettamisen ja sakramenttien jakamisen viran välityksellä synnyttää vanhurskautavan uskon.” Ykseyteen riittää yksimielisyyden evankeliumin opista ja sakramenttien toimittamisesta (CA 7). Tästä tehdään johtopäätös: ”Keskeistä ovat siis Jumalan sana ja sakramentit sekä evankeliumin opettamista ja sakramenttien jakamista varten asetettu virka” (CA 5).³⁹ Lausunto jatkaa, että riittävä kirkon ykseys on samalla myös välttämätön ykseyden saavuttamiselle. Tämä edellyttää opillista yksimielisyyttä.⁴⁰ Lausunto nostaa opillisen yksimielisyyden korkealle ja korostaa, että yksimielisyyden virasta – osana evankeliumin opettamista ja sakramenttien jakamista – on tärkeä osa tavoiteltavaa ykseyttä.

Evankeliumi on luterilaisten mukaan elävä ja vaikuttava, ja Raamatun sanan keskuksena ja Jeesuksen armon ilmaisijana se on opillisen arvioinnin kriteeri.⁴¹ Luterilainen kirkko voikin nähdä Kirkko-asiakirjan heijastavan käsitystä, jossa evankeliumin sisältö on Kristus ja sakramenteissa vaikuttaa sanan kautta Kristus. Siten Kristus itse saa aikaan uskon, joka näkyy myös tekoina.⁴² Olennaiseksi koettu Kristus-keskeisyys tarjoaa selityksen sille, että luterilaisten sakramenttioppi voi lausunnon mukaan laajentua sisältämään useampia sakramenteja ja olemaan sopusoinnussa myös ekspressiivisen katekisasiakirjan kanssa. Yksimielisyyden sakramenteista rakentuisi tällöin käsitykselle instrumentaalisuudesta ja ekspressiivisyydestä ainoastaan painotuseroina, jotka säilyvät toimituksissa samanaikaisesti.⁴³ Ykseyden edistäminen ei luterilaisten mukaan rajoitu muiden lähentymiseen kohti Suomen luterilaista kirkkoa, vaan Suomen luterilaiset esittävät itse mahdollisuuksia avata omaa opillista ymmärrystään muiden suuntaan. Näin luterilainen kirkko vähintäänkin raottaa ovea siihen suuntaan, että teologiset kysymykset eivät yksin erota kirkkoja toisistaan vaan yksimielisyyteen tulisi päästä myös joiltain

osin inhimillisiä tapoja koskevista kysymyksissä.

Ortodoksit pyrkivät lausunnossaan etsimään oikeutetun moninaisuuden rajoja, joita Kirkko-asiakirja ei ole pystynyt riittävästi täsmentämään. Ortodoksinen kirkko esittää itselleen kriittisiä kysymyksiä siitä, onko se esimerkiksi antanut kulttuurisen tulkinnan ajaa teologian ohi, kun naisen paikkaa Kristuksen ruumiin jäsenenä on pohdittu.⁴⁴ Lausunnossa tunnustetaan inhimillisen ja jumalallisen tradition suhteen jännite, johon ei kuitenkaan anneta vastausta.⁴⁵ Pääasiassa ortodoksit perustelevat omaa näkemystään ykseydestä vahvasti viralla, joka on perustavaa laatua oleva osa yhteyttä,⁴⁶ sekä eukaristisella yhteydellä, jossa ykseys toteutuu.⁴⁷ Ykseys ilmaistaan uskon, eukaristian ja viran jakamista tarkoittavan koinonian käsitteen kautta.⁴⁸ Varhaiskirkollista traditiota luonnehditaan luovuttamattomaksi: se määrittää ymmärrystä siitä, mitä kirkko on.⁴⁹ Kirkko-asiakirjaa kiitetäänkin siitä, että se vahvistaa arvostusta ensimmäisten vuosisatojen aikana muotoiltuja ekklesiologisia malleja kohtaan.⁵⁰ Ensimmäisen vuosituhannen historiallisen kirkon arvostamiseen liittyy ortodoksien lausunnon mukaan se, että varhaisen kirkon sisällä vallinneita erilaisia tulkintoja apostolisesta uskosta ei voida pitää verrannollisena kristillisten kirkkojen ja tunnustuskuntien myöhempään moninaisuuteen. Kriittikinä Kirkko-asiakirjaa kohtaan tuodaan esille siinä havaittu rinnastus raamatullisen moninaisuuden ja kristittyjen myöhemmän hajaannuksen välillä. Ortodoksien lausunnossa raamatuntulkintaa pidetäänkin keskeisenä kirkon ykseyden turvaajana.⁵¹

Vaikka ortodoksien lausunnossa ykseyden ei katsota edellyttävän yhdenmukaisuutta,⁵² moninaisuutta pidetään enemmän kirkon ykseyden uhkana kuin ykseyteen sovitettavana myönteisenä piirteenä. Tämä lienee seurausta siitä, että Kirkko-asiakirjan moninaisuuden kysymyksiin on helpompaa vastata vakiintuneesta kirkollisesta identiteetistä käsin kuin ryhtyä radikaaliin uudelleenarviointiin. Alla piilee ajatus siitä, että täysi ykseys toteutuu nykyäänkin yhden historiallisesti havaittavan kirkon piirissä eikä ainoastaan yksimielisyydessä tietyistä opinkohdista.⁵³ Ortodoksien kirkon rakenteesta johtuen Suomen ortodoksinen kirkko ei voi tehdä

itsenäisiä ekumeenisia arvioita yleisortodoksisesta konsensuksesta poiketen.⁵⁴ Tämän vahvistaa vas-

32 Kirkko 2013, 8, 17. Kirkko-asiakirja viittaa myös aiempaan asiakirjaan *Confessing the One Faith* (1991), jossa todettiin, että kristittyjen kesken vallitsee huomattava sisällöllinen yksimielisyyden Nikean uskontunnustuksen merkityksestä ja siitä, miten uskontunnustuksessa tunnustettu usko perustuu Raamattuun, miten se tunnustetaan ekumeenisissa uskontunnustuksissa ja kuinka se tulee tunnustaa aina uudelleen vastauksena vallitsevan maailman haasteisiin. Kirkko 39, 25. Nikean-Konstantinopolin uskontunnustuksen käsittelystä KMN:ssa ks. Martikainen 2002. Kirjon määreistä ekumeniassa ks. Hietamäki 2009, 50–51, 63–64.

33 ORT 2018, 2–3.

34 LUT 2015, 3.

35 LUT 2015, 4; Kirkko 2013, 11–17.

36 LUT 2015, 4.

37 LUT 2015, 5.

38 LUT 2015, 6.

39 LUT 2015, 2. Kriteeriä voidaan pitää luterilaisen itseymmärryksen perustana ks. SK 12.

40 LUT 2015, 3.

41 LUT 2015, 3.

42 LUT 2015, 4.

43 LUT 2015, 7, 9.

44 ORT 2018, 3.

45 ORT 2018, 2–3, 5. Huomioita minimikonsensuksen tuloksettomuudesta ja komparatiivisen paradigmian käytöstä ks. VE 4. Tarve tällaiselle työskentelylle tuodaan ilmi, ks. ORT 2018, 5. Ortodoksien kriittistä lisää KY§ 20.

46 ORT 2018, 1.

47 ORT 2018, 2.

48 ORT 2018, 5. Ks. myös RO 3. Vastaavasti kreikkalainen työryhmä toteaa, että näkyvä ykseys eli uskontunnustuksen kirkon manifestointi edellyttää uskon ykseyttä ja koinoniaa sakramenteissa. KR 2. Näkökulma lähenee luterilaisten lausunnon tapaa hahmottaa näkyvä ykseys.

49 ORT 2018, 1, 5. Myös kreikkalainen työryhmä asettaa ensimmäisen vuosituhannen kirkon normatiiviseksi ykseyden ja hyväksyttävän moninaisuuden kannalta KR 4. Ks. myös KY § 14.

50 ORT 2018, 4–5.

51 ORT 2018, 5–6.

52 Lausunnossa mm. todetaan että ”ykseys ilman yhdenmukaisuutta” on sekä historiallinen tosiasia että ekklesiologinen periaate. ORT 2018, 5.

53 Ks. KY§ 23 ja KR 2. Ortodoksille ekklesiologialle tyypillisestä kirkon olemuksesta ja historiallisen kirkon samastamisesta ks. McGuckin 2008, 249–261.

54 Ks. ORT 2018, 4, jossa ajatus yleisortodoksisen yhteyden vaikutuksesta ekumeenisissa suhteissa edistymiselle ilmaistaan eksplisiittisesti.

taavanlainen varovaisuus Kyproksen konsultaation lausunnossa.⁵⁵

Pyhyys

Ortodoksien lausunnossa pyhyys on kirkon olemuksellinen määre, joka on erottamattomasti yhteydessä sekä kirkon institutionaaliseen rakenteeseen että virkaan.⁵⁶ Näin kirkon pyhyys liittyy kirkon inhimillisen elämän alueelle ja tulee ilmaistuksi kirkon järjestyksessä ja toiminnassa. Lausunnossa ei tarkenneta kirkon jumalinhimillisen luonteen ekklesiologisia seurauksia. Myöskään kysymystä kirkon syntisydestä ei käsitellä. Vallitsevan ortodoksisen ymmärryksen mukaan kirkko ei voi olla syntinen.⁵⁷

Ajatus kirkon epätäydellisyydestä ei kuitenkaan ole ortodokseille vieras. Osana kysymystä moninaisuuden suhtautumisesta ortodoksien lausunnossa esitetään, että tradition ilmaukset eivät välttämättä aina toteudu täydesti ortodoksisen kirkon elämässä. Kyse näyttäisi olevan kirkon jäsenten toimintaan liittyvästä vajavuudesta kristillisen ideaalin ja kirkon pyhyiden täyteen tavoittamisessa. Lausunnossa nostetaan esille muun muassa ortodoksien puutteet lähetystyössä, sosiaalisessa huolenpidossa, maallikoiden aseman tunnustamisessa, eukaristisen elämän noudattamisessa sekä ristiriidat kirkon paikallisten rakenteiden ja ekklesiologian periaatteiden välillä. Pohdiskelu liikkuu näiltä osin globaalin ortodoksisuuden tasolla ja kiteytyy itsekriittisiin kysymyksiin.⁵⁸ Ortodoksien lausunnossa annetut esimerkit kirkon vajavaisuudesta koskettavat kristillistä todistusta ja kirkon inhimillistä ulottuvuutta. Tämän perusteella pyhyiden puutteesta ei voida tehdä kirkon olemukseen kohdistuvia ontologisia johtopäätöksiä.

Luterilaisten lausunnossa tuodaan selkeästi esiin, että luterilaisuudessa kirkko on varsinaisesti ”hengellinen kansa, jolla on sydämen vanhurskaus”.⁵⁹ Maailmassa hengellistä todellisuutta ei kuitenkaan voida erottaa ulkonaisesta kirkosta. *Mysterion*-sanalla osoitetaan, että Jumalan todellisuus on läsnä sekä kirkossa että sakramenteissa. Tämän ortodoksisuutta lähellä olevan puhutavan kohdalla luterilaisten lausunto kuitenkin muistuttaa, ettei kirkon olemusta yhtä aikaa vanhurskaana ja syn-

tisenä saa hämärtää. Luterilaisten lausunto antaa tukensa sille, että ajatus kirkon sakramentaalisuudesta voitaisiin jopa hyväksyä eri kirkkojen välillä. Kirkon sakramentaalisuus on ymmärrettävissä kaksoisnäköalana, jossa kirkko on osallinen Kristuksen voiton hedelmistä, mutta myös altis synnin vallalle. Lausunnossa todetaan myös, että Kristus ihmiseksi tullessa Jumalan Poikana voidaan ymmärtää ”alkusakramentiksi” ja kirkko sakramenttien jakajana ”perussakramentiksi”. Tätä näkökulmaa luterilaisten lausunto kertoo kehitelleensä pohjoismaisessa luterilais-katolisessa dialogissa.⁶⁰

Vaikka luterilaisten lausunto viittaa ”taivaassa riemuitseviin pyhiin”,⁶¹ se ei yllättäen erottele ihmisyden ja ajallisuuden positiivista puolta kirkossa. Inhimillisyyden yksipuoleinen negatiivinen kuvaus ei tarkoittane hengellisyyden ja maallisen vastakkainasettelua, kyseessä on pikemminkin tapa korostaa näiden kahden rinnakkaista oloa. Lausunolta voisi kuitenkin toivoa selkeämpää inhimillisyyden positiivisen puolen analysointia. Nähdäänhän jumalallisen ja maallisen yhdistyminen sekä Kristuksessa että sakramenteissa (kaste ja ehtoollinen) nimenomaan positiivisena ja pelastuksen kannalta tärkeänä.

Siinä missä ortodoksit tekevät erottelun kirkon ontologisen pyhyiden ja jäsenten toimintaan liittyvän epätäydellisyyden välillä, luterilaiset liittävät pyhyiden positiivisesti koko kirkon olemukseen Kristuksen jumalallisen ja inhimillisen luonnon perusteella. Kirkolle se on Jumalan lahjoittamaa pyhyttä. Lausuntojen erilaiset teologiset painotukset, joilla molemmilla on kuitenkin intentiona korostaa kirkon jumalallista ja inhimillistä ulottuvuutta tai inhimillisen vaikutuksen luonnetta, antavat mahdollisuuden etsiä syvempää yhteyttä näiden kirkkojen välillä.

Katolisuus

Kirkon määreistä katolisuus jää lausunnoissa vähimmälle huomiolle. Luterilaisen kirkon lausunnon mukaan vallitsevassa ekumeenisessa kirkkopillisessa yhteisymmärryksessä kirkkoja ”erottavat tekijät eivät näyttäyty toivottomilta esteiltä vaan haasteilta”.⁶² Asiakirja heijastaa luterilaisten mukaan sekä kirkon ajattelun katolisuutta ekklesiologiaa

koskien että kristillisen elämän moninaisuuden katolisuutta.

Katolisuuden merkitys luterilaisille tulee selkeimmin ilmi puolustettaessa uskon moninaisuutta: ”Kirkon ykseys sulkee sisäänsä hengellisen elämän moninaisuuden”.⁶³ Luterilaiset myötäilevät Kirkko-asiakirjan pykälän 30 muotoilua, jossa arvostetaan liturgiassa, tavoissa ja laissa ilmenevää erilaisuutta ja toivotaan moninaisuuden edistämistä hengellisyydessä, teologisessa menetelmässä ja muotoiluissa.⁶⁴ Moninaisuutta tulee arvioida kirkon ykseyden ja katolisuuden eli uskon täyteen ja universaalisuuden edistämisen näkökulmasta. Vastuu tästä kuuluu erityisesti piispalle. Tasapaino ykseyden säilyttämisen ja monimuotoisuuden välillä ymmärretään erityisen tärkeäksi sekä luterilaisen kirkon muuttuvassa toimintaympäristössä että uusissa kulttuurisissa konteksteissa, joihin kristinusko on levinnyt.⁶⁵

Ortodoksien lausunnon mukaan katolisuus on kirkolle olemuksellinen sekä kirkon järjestykseen että virkaan liittyvä ominaisuus.⁶⁶ Katolisuus on määre, jolla kuvataan ja arvioidaan perinteen autenttisuutta sekä ortodoksisen kirkon rajoissa että sen ulkopuolisen kristillisyyden piirissä.⁶⁷ Niukaksi jäävän käsittelyn perusteella voidaan todeta, että katolisuus esiintyy ortodoksien lausunnossa tradition ajallisen jatkumon ja sisällöllisen täyteen merkityksessä. Katolisuus toteutuu ortodoksisen kirkon elämässä, mutta toisten kirkkojen osalta voidaan myös kenties tunnistaa joitain katolisuuden piirteitä.

Molemmissa lausunnoissa katolisuus liittyy ykseyteen, joka voi toteutua hengellisen elämän moninaisuudessa ja siten olla osa oikeutettua moninaisuutta. Viralla on suuri merkitys katolisuuden toteutumisellemme kummassakin kirkossa. Erot kirkko- ja virkakäsityksessä kuitenkin ohjaavat kirkkoja tulkitsemaan eri tavoin katolisuuden toteutumista kirkkokuntarajoja ylittäessä.

Apostolisuus

Molempien kirkkojen lausunnoissa apostolisuus on määre, joka liittyy kirkon historiaan ja takaa opin jatkuvuuden. Virka ja Raamattu ovat apostolisuuden tärkeimpiä ilmauksia. Ortodoksit pitävät

Kirkko-asiakirjan ansiona sitä, että siitä voi tunnistaa apostolisen ja patristisen tradition kanssa yhtäpitäviä ekklesiologisia ilmaisuja. Apostolisuuden toteutuminen kirkossa on sidottu kolmisäikeiseen virkaan.⁶⁸ Eukaristia on apostolisuuden toinen keskeinen ilmaus.⁶⁹ Vastaava ymmärrys apostolisuuden, viran ja eukaristian yhteydestä sisältyy Kyproksen konsultaation ja romanialaisen työryhmän lausuntoihin.⁷⁰

Jos virka nähdään apostolisuuden takeena, kirkko itsessään ja sen pyhät kirjoitukset rakentuvat apostolisuuden perustalle: ortodokseille Raamattu ja kirkko ovat apostolisen perinteen rinnakkaisia ilmauksia.⁷¹ Näkemys nousee Raamatun ja tradition suhteen ilmaisusta: Raamattu on syntynyt kirkossa ja kirkosta eli ”muotoutunut ja luotu samassa apos-

55 KY § 3–5. Tavoitteena on selvästikin tuoda ortodoksisen ekklesiologian periaatteita esiin, jolloin mahdollisen ekumenisen ekklesiologian tunnistaminen jää vähäiseksi.

56 ORT 2018, 1.

57 Näkemystä heijastaa esim. KY § 25; RO 4. Ks. myös Grdzeldze 2014, 102; McGuckin 2008, 243–246; Meyendorff 1996, 200–201.

58 ORT 2018, 3. Vastaava vaillinaisuuden havainto kirkon ajassa olevasta todistuksesta sisältyy Kyproksen konsultaation lausuntoon. KY § 8. Ei ole poissuljettua, että tämä olisi osittain konsultaatiosta kiitosta saaneen Suomen ortodoksisen kirkon lausunnon vaikutusta.

59 LUT 2015, 6.

60 LUT 2015, 6. Termit tulevat pohjoismaisesta luterilais-katolisesta Vanhurskauttaminen kirkon elämässä -dokumentista vuodelta 2010. LUT viittaa eksplisiittisesti näihin termeihin. Ks. myös SK 12.

61 LUT 2015, 5.

62 LUT 2015, 2.

63 LUT 2015, 5.

64 Kirkko 2013, 20. Lailla tarkoitettaneen niin Kirkko-asiakirjassa kuin LUT:ssa kirkollista järjestystä.

65 LUT 2015, 3.

66 ORT 2018, 1.

67 ORT 2018, 3–5.

68 ORT 2018, 1. Tässä viitataan BEM-dokumenttiin annettuun vastaukseen, jossa todetaan, että virka on keskeinen osa apostolista perinnettä. Finnish Orthodox Church 1986, 28.

69 ORT 2018, 2.

70 KY §18a; RO 4.

71 ORT 2018, 5–6.

tolisessa perinteessä, jota kirkko olemuksessaan ja toiminnassaan julistaa.⁷² Raamatuntulkinnassa on pitäydyttävä apostolisen ajan uskoon ja perinteeseen.⁷³

Apostolisuutta ei kuitenkaan voi olla ilman kirkkoa. Apostolinen usko ja järjestys todellistuvat kirkon koinoniassa. Ortodoksien lausunnon mukaan tarvitaan ”autenttisen kirkon tradition kriteereiden sanoittamista”, jotta kirkon sisällä olevaa erilaisuutta voidaan arvostaa liturgiassa, teologiassa ja hengellisyydessä.⁷⁴ Toisin sanoen apostolisuus todellistuu ykseydessä ja katolisuudessa. Ortodoksisen kirkon kuvaamana apostolisuus on kirkolle sekä fundamentaalinen että formatiivinen. Niin kirkko itsessään kuin uskon lähteet ja ilmaukset rakentuvat apostolisuuden varaan.

Luterilaisen kirkon lausunnossa voidaan havaita vastaava ymmärrys apostolisuudesta yhtenäisyyden takaajana ja moninaisuuden mahdollistajana. Apostolisuus takaa opin jatkuvuuden. Vanhakirkollinen perinne, kuten ekumeenisten kirkolliskokousten auktoriteetti, on tunnustettu osana yhteistä kristillistä traditiota, ja on siten lähtökohtaisesti sitova, vaikka sen erehtymättömyyttä onkin kritisoitu.⁷⁵ Sitovuuden kriteerinä on Raamatun ilmoitus. Kirkon historiassa ja nykyhetkessä koettu opetuksen yhdenmukaisuus rakentuu Raamatun sanan ja evankeliumin varaan. Niiden palveluksessa on virka, opetuksen ja julistuksen tehtävä. Viran myötä todentuu apostolisuuden historiallinen ja sisällöllinen jatkumo. Vihkimyssuksessio ilmentää uskollisuutta historialliselle apostolisuudelle ja on ilmaus siinä pysymisestä. Jumalan sanan perusteella tapahtuva opetusviranhaltijoiden opetuksen apostolisuuden arviointi varmistaa opetuksen jatkuvuuden. Apostolisuuden jatkumoa vasten oikeutettu moninaisuus ilmenee muun muassa liturgian, tapojen ja teologisten menetelmien erilaisuutena.⁷⁶

Apostolisuuden takaajana viralla on molemmille kirkkoille tärkeä tehtävä. Luterilaisten mukaan virka konstituoii apostolisuuden, kun taas ortodokseille virka on tämän lisäksi myös formatiivinen. Luterilainen kirkko korostaa Raamatun ja evankeliumin keskeisyyttä apostolisuuden arvioinnissa ja painottaa, että inhimillisen tradition erehtymättömyyttä tulee tarkastella kriittisesti. Ortodoksisen kirkon

mukaan on sitouduttava täysivaltaisesti historiassa nähtyyn apostoliseen traditioon. Tarkastelemissamme kirkkojen välisen ykseyden kasvaminen apostolisuuden kohdalla edellyttäisi siis perehtymistä vallitseviin erilaisiin näkemyksiin traditiosta.

VIRKA OSANA YHTEYTTÄ

Tarkastelussa on edellä käynyt ilmeiseksi, että virka on molemmille kirkkoille keskeinen kirkon määreiden tae ja ilmentäjä, jonka luonnetta ja merkitystä tulee määritellä ykseyden näkökulmasta.

Luterilaisten lausunnossa kirkko on Augsburgin tunnustuksen mukaisesti ensisijaisesti pyhien yhteisö, jossa julistetaan puhdasta evankeliumia ja jaetaan oikein sakramentit. Määritelmä antaa tilaa erilaisille kirkko-opillisille painotuksille. Kirkkokäsitys muodostaa luontevan kehyksen keskustelulle kasteesta, ehtoollisesta ja virasta. Sakramenttien määrä ei lausunnon mukaan ole enää kirkkoja erottava.⁷⁷ Näin ollen viran ymmärtäminen konstitutiivisena uskon, pelastuksen ja kirkon kannalta ei ole ristiriidassa vaan tukee sanan ja sakramenttien korostamista kirkko-opetuksessa.⁷⁸ Luterilaisten mukaan viran sakramentaalisesta luonteesta tulee jatkaa keskusteluja niiden kanssa, joille se on sakramentti.⁷⁹ Keskustelua katolisen kirkon kanssa pidetään kaikkein ajankohtaisimpana, muun muassa pätevän piispuuden ja apostolisen suksession kriteerien sekä paavin primaatin kysymyksistä.⁸⁰

Vaikka luterilaisen kirkon lausunnossa virka ymmärretään konstitutionaalisesti, ei se poista sitä tosiasiaa, että luterilaisen tunnustusperustan ja ekumeenisten ykseyspyrkimysten perspektiiveistä virka sijoittuu sekä opillisen yksimielisyyden että inhimillisen moninaisuuden alueelle. Luterilaiset näkevätkin virkakysymyksen liittyvän muun muassa uskon ja opin auktoritatiiviseen tulkintaan, oikeutettuun ja epäoikeutettuun moninaisuuteen, primaattiin, moraalikysymyksiin, avioliittokäsitykseen ja teologiseen antropologiaan.⁸¹ Luterilaista virkakäsitystä haastetaan siten ekumeniassa myös järjestykseen ja inhimilliseen moninaisuuteen liittyvillä kysymyksillä.

Ortodoksisen kirkon lausunnossa viran nähdään juontuvan kirkon apostolisuudesta. Viran historiallisuus ja kolmisäikeisyys ovat kirkolle fun-

damentaalisia, sillä ne varjelevat kirkkoa pitäen sen uskollisena apostoliselle perinteelle.⁸² Virka ei siis ole vain apostolisuuden ilmaus vaan myös sen tae kirkon ajallisessa jatkumossa. Ajatus sopii hyvin yhteen sen kanssa, mitä edellä on todettu ortodoksien tavasta korostaa kirkon epiteettien ja kirkon historiallisuuden yhteyttä.

Piispan viralla on ortodokseille keskeisin rooli kirkon ykseyden kannalta. Paikallisen kirkon ja kokonaiskirkon kommuuniossa piispuus (*episkopē*) sekä palvelee kirkon ykseyttä että konstituoi sen.⁸³ Kirkon rakenteeseen sisältyvän ykseysperiaatteen lisäksi viran merkitys ykseyden palveluksessa ja oikeutetun moninaisuuden arvioinnissa nousee esille raamatuntulkinnan yhteydessä. Raamattua tulkitaan kirkon auktoriteetilla ja apostolisen perinteen uomassa. Kaitsentavirka ja piispan rooli ovat raamatuntulkinnassa ensiarvoisen tärkeitä, jotta kirkon ykseys turvataan.⁸⁴

Ortodoksien lausunnossa korostetaan myös piispuuden persoonallisuutta: tarvitaan aina henkilö (*episkopos*) hoitamaan kaitsentavirkaa.⁸⁵ Piispuus ei voi toteutua ilman piispaa. Tällainen tarkennus on ymmärrettävä rajauksena ratkaisuihin, joissa kaitsentaviralle on joissain kirkoissa etsitty jaetun vastuun muotoja.

Luterilaisten lausunnossa viran ja raamatuntulkinnan yhteys ykseyden ja moninaisuuden kannalta on myös keskeinen, mutta tulkinta niiden käytöstä on vähemmän hierarkkinen. Viranhaltijoiitten on tavoiteltava tasapainoa Jumalan kansan uskonkokeumuksen ja oppineitten mielipiteiden kanssa. Vaikka lausunnossa esitetään teologisen perusteena, että vastuu ykseydestä kuuluu piispalle,⁸⁶ todellisuudessa ymmärretään, että erityisesti viranhaltijoiden ja synodaalisten toimielinten tulisi kyetä tunnistamaan oikeutetun ja epäoikeutetun moninaisuuden rajat ja turvata kirkon ykseyttä.⁸⁷ Keskeisin ykseyttä turvaava kriteeri on raamatuntulkinta, jonka auktoriteetti on jaettava eikä kuulu vain yhdelle instanssille, kuten piispalle. Raamattua tulkitaan ”kirkon tunnustuksen, opetusviran ja seurakunnan arvostelun vuorovaikutuksessa”.⁸⁸ Tämän vuorovaikutuksen todetaan olevan nykyajassa haastavaa.⁸⁹

Näyttää siis siltä, että luterilainen kirkko haluaa rakentaa kirkko-opillista yhteyttä yhä vahvemmin

piispan viran ympärille. Samalla eletty todellisuus kertoo, että pelkkä virkateologinen keskustelu ei ratkaise ykseyden ja oikeutetun moninaisuuden ongelmaa. Demokraattiseen päätöksentekoon totuneet seurakuntalaiset ja viranhaltijat vaativat kirkolta teologisen virkakeskustelun lisäksi enemmän yhteyttä voidakseen hyväksyä kehityksen. Kirkkoasiakirjasta nousevana luonnollisena vastauksena tähän on koinonia-mallinen kirkollinen identiteetti. Lausunnon mukaan se kuitenkin edellyttäisi pappis- ja työntekijäkeskeisyydestä siirtymistä kohti seurakuntalaisten osallisuutta.⁹⁰ Suomen luterilainen kirkko ei siis käsitä koinoniaa kansankirkollisuudeksi Ruotsin kirkon tavoin, vaan kirkon jäsenten osallisuudeksi ja yhteydeksi.⁹¹

72 ORT 2018, 6. Kreikkalaisen työryhmän lausunnossa todetaan samankaltaisesti, että kirkko ei ole ainoastaan Raamatun synnyttämä, vaan Raamattu on myös kirkon synnyttämä. KR 3.

73 ORT 2018, 6.

74 ORT 2018, 5. Tradition tärkeyden määrittelystä ekumeniassa ks. Hurskainen 2013, 456–457.

75 LUT 2015, 7–8

76 LUT 2015, 3, 5–6.

77 LUT 2015, 11. Näin ainakin luterilaisten ja katolisten välillä.

78 LUT 2015, 10. Vrt. NK 4, joka korostaa viran funktionaalista luonnetta.

79 LUT 2015, 9. Vrt. SK 17, joka ei painota virkakysymystä, vaan mainitsee sen vain kursorisesti.

80 LUT 2015, 8, 11.

81 LUT 2015, 11. Vrt. NK 4, joka spesifimmin nostaa esiin naisten vihkimisen virkaan aiheena, josta tulisi ekumenisissa yhteyksissä jatkossa keskustella.

82 ORT 2018, 1. Samoin KY§ 24.

83 ORT 2018, 2. Ortodoksisen kirkon perusrakenteena on hiippakunta, jota johtaa piispa. Ks. ORT 2015, 3.

84 ORT 2018, 6.

85 ORT 2018, 1–2.

86 LUT 2015, 3.

87 LUT 2015, 9.

88 LUT 2015, 6.

89 LUT 2015, 7.

90 LUT 2015, 9–10. Vrt. SK 15, jossa koinonian ja kirkon auktoriteetin jännite tuodaan selvemmin esiin. Myös NK 6 korostaa viran, auktoriteetin, demokratian ja osallisuuden kysymysten yhteyttä.

91 Ks. SK 13.

Koinonia voidaan luontevasti nähdä luterilaisen tavaksi olla kirkko.⁹² Kyetäkseen sovittamaan yhteen toisaalta viran tärkeyden ykseyden kannalta ja toisaalta hahmottamansa yhteisöllisen koinoniamallisen yhteyden, luterilaisen kirkon tulee pohtia tulkintaansa kommuunioekkesiologiasta.⁹³ Merkitäväksi tekijäksi nousee silloin se, mihin asemaan virka – erityisesti piispan virka – asettuu, kun määritellään ykseyden kriteerejä. Silloin on otettava kantaa myös kirkkoinstituution näkyviin rajoihin.

Erityisenä kysymyksenä ortodoksien lausunnossa nostetaan esille primaatti,⁹⁴ joka on ykseyden kannalta keskeinen kysymys. Lausunnossa primaattia peilataan vanhakirkolliseen pentarkiaan eli viiden vanhan patriarkaatin erityisasemaan. Ortodoksien kirkon ja katolisen kirkon erosta huolimatta pentarkiaan sisältyvä Rooman piispan primaattioikeus on kanonisesti ortodokseja sitova. Tästä seuraa ortodoksien lausunnon mukaan kahdenlainen haaste: miten paavin primaatti tulee ymmärtää globaalissa ekumeenisessa tilanteessa sekä ortodoksien ja katolisten kahdenvälisissä suhteissa? Lausunnossa painotetaan Rooman piispan keskeistä roolia kirkon ykseyden palvelemisessä. Tarvitaan myös yksimielisyyttä siitä, miten primaatti toteutuu ortodoksisten paikalliskirkkojen kesken nykyisessä ”jälkipentarkiaan” tilanteessa.⁹⁵

Voidaan todeta, että molempien kirkkojen lausunnoissa virka on kirkon ykseyden ylläpitäjänä myös sallitun moninaisuuden arvioinnin väline. Virka liittyy myös erottamattomasti raamatuntulkintaan. Luterilaisten lausunnossa kaitsentaan liittyy keskustelevalle ote ja rakenteellinen synodaalisuus, kun hierarkkisuuksiä implikoivassa ortodoksien lausunnossa tällainen puuttuu. Viran ekumeenista merkitystä kirkot lähestyvät eri tavoin. Luterilaisen kirkon lausunnossa ollaan avoimia viran avaamille ekumeenisille mahdollisuuksille, jolloin erilaisiin ekklesiologioihin sovitettava luterilainen virkakäsitys ei näyttäisi estävän oikeutettua moninaisuutta ykseydessä. Ortodoksinen kirkko on lausunnossaan pidättyväisempi, mutta viran relevanssi ykseyden ylläpitämisen kannalta on silti ilmeinen. Viran kannatteleva ykseys ilmaistaan ortodoksien kirkon sisäisenä kysymyksenä eli jo koetun ykseyden ja moninaisuuden näkökulmasta.

Primaatin ekumeeniseen arviointiin ykseyden kannalta näyttäisi sisältyvän lähtökohtainen avoimuus uusille ratkaisuille.

MORAALIKYSYMYKSET

Etiikan ajankohtaisuus ekumeenisessa keskustelussa käy ilmi molemmissa lausunnoissa kun niissä todetaan, että moraalikysymykset erottavat kirkkoja toisistaan.⁹⁶ Kenties aiheen haastavuudesta johtuen moraalikysymyksiin paneudutaan lausunnoissa vain vähän.

Vaikka vastuu ykseydestä kuuluu luterilaisten lausunnon mukaan erityisesti piispalle, moraalikysymykset nähdään tästä erillisinä. Viran arvovaltaan sijaan moraalikysymyksissä vedotaan evankeliumin vapauttavaan voimaan.⁹⁷ Näin luterilainen kirkko osoittaa viran palvelevan evankeliumin sanomaa, jolloin virka ei ensisijaisesti ole luonteeltaan kurinpidollinen. Luterilaisten lausunto kritisoi Kirkkoasiakirjaa, jossa jätetään Jumalan lain julistaminen evankeliumin vastaanottamisen edellytyksenä mainitsematta. Kirkoille tämä tarkoittaa vaaraa liukua epärealistiseen käsitykseen kristittyjen moraalista voimavaroista.⁹⁸ Luterilaisten lausunnossa moraalikysymykset yhdistetään kysymykseen ihmisen tarpeesta kohdata Jumala. Kristityn omat moraaliset voimavarat ovat rajalliset, mutta Kristuksen työ antaa hänelle voimaa hyvään elämään.⁹⁹ Lausunto ei ota kantaa siihen, millaisia vastauksia moraalikysymyksiin tulisi antaa. Tällä viitattaneen implisiittisesti myös moraalikysymysten yhteiskunnalliseen puoleen: ne kuuluvat teologisesti katsottuna lain piiriin. Niissä ohjaavana ajatuksena on inhimillisen traditiion ja kulttuuriin kuuluvien tapojen moninaisuuden hyväksyminen; kuitenkin niin, että yhteiskunnan tehtävänä on toteuttaa yhteistä hyvää.

Ortodoksien lausunto mainitsee moraalikysymykset vain yhdessä kohdin, tunnistaessaan reformaation perinteeseen sitoutuvien kirkkojen piirissä esiintyvän pyrkimyksen arvioida uudelleen eettisiä kysymyksiä. Tästä syystä myös kysymys kirkon perinteen merkityksestä on ortodoksien mukaan ajankohtainen.¹⁰⁰ Lausunnossa kyllä viitataan Kirkkoasiakirjan moraalikysymyksiä koskevaan osioon, mutta avoimeksi jää, miten ja mitkä eettiset kysymykset koskevat ortodoksien kirkkoyhteis-

sön elinpiiriä. Lausunto ei anna vastauksia näihin kysymyksiin. Voidaan silti olettaa, että ortodoksit toivovat, että vanhakirkollinen perinne nivottaisiin nykyistä paremmin osaksi ekumeenista arvopohdiskelua.

Lausunnot tekevät selväksi, että moraalikysymyksiin liittyy epäoikeutetun moninaisuuden mahdollisuus. Moraalikysymykset näyttäisivätkin olevan ykseyden ja oikeutetun moninaisuuden näkökulmasta sekä merkityksellisiä että ongelmallisia. Luterilaisten lausunnon mukaan moraalikysymyksiin voidaan ottaa kantaa periaatteellisella tasolla, mutta yksiselitteiset vastaukset eivät kerro moraalikysymyksiin liittyvän teologisen sisällön laadusta. Ortodoksien lausunnon perusteella tarve moraalikysymysten normittamiseen on olemassa. Yksin luterilaisten lausuntoa vasten tarkasteltuna ortodoksien kriteeriksi tarjoamaa traditiosta ammentamista voi pitää ekumeenisesti hankalana. Vaikka molemmat kirkot arvostavat traditiota, arvioivat ne eri tavoin sen merkitystä. Traditionaaliksiki miellettyjen moraalinormien merkityksestä nykyajassa kirkoilla tuskin on yhteistä käsitystä.

EKUMENIAN HEDELMÄT

Kirkkojen lausuntoja voidaan tarkastella kiinnittämällä huomiota siihen, millä tavalla niissä kuvataan ja tunnustetaan ekumeenisen ykseyspyrkimyksen eteneminen. Luterilaisten lausunnossa kokemusta ykseyden kasvusta kuvataan ”ekumeenisten lahjojen” vaihtamisella. Ilmaisulla tarkoitetaan kirkon ykseyden vastavuoroista rakentamista oikeutetun moninaisuuden vallitessa.¹⁰¹ Kirkko-asiakirja näyttäisi muodostavan luterilaiselle kirkolle alustan, jolla sen on mahdollista arvioida laajojenkin ekumeenisten prosessien tuotoksia. Edellä on nähty, että luterilaisten lausunto henkii avoimuutta sovittoa reformaation korostuksia erilaisiin kirkkopillisiin ratkaisuihin. Tapaa, jolla lausunnossa lähestytään sakramenttiopetuksen eroja painotusten välisinä eroina eikä opillisina eroina, voidaan myös pitää uutena avauksena. Lisäksi lausunto hyväksyy periaatteessa teologisen puhettavan kirkosta sakramenttina tai sakramentaalisena merkkinä.¹⁰² Tällä on yhteys kirkon näkyvän luonteen positiiviseen näkemiseen.

Myös ortodoksien kirkon lausunnossa voidaan tunnustaa ”ekumeenisten lahjojen” vaihtamisen näkökulma. Luterilaisten lausunnossa näkyvän uudenlaisen teologisen pohdinnan sijaan ortodoksien lausunnossa korostuu suomalaisen ekumeenisen kontekstin myönteinen arviointi. Kansallisen ekumeenisen tilanteen luonnehdinnoissa voidaan ortodoksien kirkon lausunnosta eritellä kolme pääkohtaa:

Ensiksi, kokemus vähemmistöasemasta kasvatetaan itsetuntemusta, lisää tietoa toisista ja synnyttää tunnustuskuntarajat ylittävää solidaarisuutta.¹⁰³ Suomen ortodoksien asemasta nousee solidaarisuus etenkin vähemmistöinä ortodoksienemmistöisissä maissa toimivia kirkkoja kohtaan.¹⁰⁴ Toiseksi, uskontojenvälinen dialogi esitetään ekumeenisen yhteistyön tuloksena. Erityisesti Suomen ekumeenisen neuvoston panos tuodaan tässä julki.¹⁰⁵

Kolmanneksi, ekumeenista moninaisuutta kuvataan lausunnossa myönteisesti. Toisten kirkkojen perinteissä voidaan nimittäin tunnustaa ”katolisen”

92 LUT 2015, 9. Ks. myös SK 13, joka syventää kansankirkkoajattelua koinonian käsitteen avulla.

93 Teologisen työskentelyn jatkokysymyksistä ks. LUT 2015, 11.

94 Ks. Kirkko 2013, 34–36.

95 ORT 2018, 6. Ks. myös VE 2. Primaatti-kysymyksestä ks. Metso 2015.

96 LUT 2015, 5; ORT 2018, 6.

97 LUT 2015, 6.

98 LUT 2015, 8.

99 LUT 2015, 4.

100 ORT 2018, 6. Ortodoksien kielteisyydestä eettisiin uudelleenarviointeihin, jotka poikkeavat kirkon vuosituhtantisesta perinteestä KY § 39. Vrt. LUT 2015, 6, jossa oikeutetun ja epäoikeutetun moninaisuuden välinen kysymys on osaltaan sitä, kuinka Traditio ja inhimillinen traditio erotetaan toisistaan.

101 LUT 2015, 3.

102 LUT 2015, 9.

103 ORT 2018, 3.

104 ORT 2018, 4.

105 ORT 2018, 4. Vrt. KR 7, jossa uskontodialogin lähtökohtana on kirkon teologia eikä yhteinen ekumeeninen toiminta.

tradition piirteitä. Samalla muita perinteitä on uskallettava arvioida niiltä osin kuin niissä nähdään ortodoksisen arvion mukaan autenttisen tradition vajavuutta.¹⁰⁶ Ortodoksien lausuntoon sisältyy myönteinen arvio Pohjoismaiden luterilaisten kirkkojen ja anglikaanisen kirkkoyhteisön piirissä ilmenevästä katolisen perinteen suuremmasta arvostamisesta.¹⁰⁷ Asiyhteydestä käy ilmi, että reformaation uskollisuutta traditiolle (siinä täyteydessä kuin ortodoksinen kirkko sen ymmärtää) ei voida ottaa annettuna.

JOHTOPÄÄTÖKSET

Tehtävänämme oli tarkastella, minkälaisia ykseyttä edistäviä mahdollisuuksia sisältyy Suomen evankelis-luterilaisen ja Suomen ortodoksisen kirkon Kirkko-asiakirjaa koskeviin lausuntoihin ja kuinka ne suhteutuvat asiakirjan edustamaan ykseysmalliin. Lausuntojen mukaan Kirkko-asiakirja itsessään ei näytä tuovan uusia välineitä ykseyden ja erojen hahmottamiseksi. Kuitenkin oikeutetun ja epäoikeutetun moninaisuuden käsitteet johdattavat kirkkoja pohtimaan ykseyden tarkempia kriteerejä. Oikeutetun ja epäoikeutetun moninaisuuden käsitteiden kautta kirkkojen lausunnot määrittävät sekä luovuttamattomia kirkko-opin osia että hahmottavat kohtia, joissa erilaisuuden hyväksyttävyydestä ei voida olla varmoja ja tarvitaan lisää työskentelyä. Kysymyksiä, joissa kirkot voisivat syventää keskenään yhteisymmärrystä, ovat ainakin virka, traditio, koinonia ja kommuunioekkesiologia sekä moraalikysymykset.¹⁰⁸

Lausunnoissa näkyvä ykseyden ja erojen hahmottaminen voidaan kiteyttää neljään kohtaan: Ensiksi, lausunnoista heijastuvat kirkkojen toisistaan poikkeavat ekumeeniset kontekstit ja (oppi-)historiat sekä niiden mukaiset painotukset. Siinä missä luterilaiset korostavat virkaa ja kastetta, ortodoksit käyttävät tilaa tradition merkityksen osoittamiseen ja primaatin pohdiskeluun. Tässä heijastuu molempien suhde katoliseen kirkkoon: luterilainen kirkko pyrkii lähempään yhteyteen jo saavutettujen ekumeenisten kontaktien kautta, kun taas Suomen ortodoksit osana ortodoksista kirkko-perhettä kamppailevat pitkälle historiaan ulottuvan ongelman kanssa.

Toiseksi, lausuntojen kesken on nähtävissä näkemysten ”sovittumista” kohdissa, joissa ei tietoisesti huomioida reseptiota toisessa tunnustuksessa. Rinnakkaisessa tarkastelussa lausunnot aukeavat toistensa suuntaan. Tällaisia kohtia ovat etenkin apostolisuus sekä viran keskeisyys ja merkitys kirkon ykseydelle. Ajatus koinoniasta näyttää myös olevan tällainen, vaikka koinonian luonne onkin ymmärretty eri tavoin etenkin suhteessa virkaan. Luterilaisen kirkon kohdalla piispan viran auktoriteetti aukeaa suhteeseen kirkon yhteisöllisen auktoriteetin kanssa. Ortodoksisen kirkon osalta on ilmeistä, että koinonia toteutuu viran auktoriteetissa, eikä se tarvitse jatkuvaa vastausta seurakunnan ja viranhaltijan vuoropuhelussa.

Kolmanneksi, lausunnot tunnistavat, että on olemassa oikeutetun moninaisuuden tunnustamiseen pyrkivä prosessi. Se kuitenkin ilmenee kirkkojen kokemuksessa vastakkaisesti. Ortodoksien lausunto pitää normatiivisena ortodoksisten paikalliskirkkojen yhteydessä toteutuvaa moninaisuutta. Ortodoksinen kirkko tunnistaa toisissa kirkoissa prosessin, jossa lähestytään sen käsityksiä. Luterilaisten lausunto puolestaan antaa selkeitä viitteitä tietoisesta pyrkimyksestä sovittaa oma perinne uudella tavalla muitten kirkkojen perinteistä tuleviin avauksiin. Luterilainen kirkko orientoituu kohti kirkon katolista (yhteistä) perintöä, jolloin suhteiden kuvaus muita reformaation perinteen kirkkoja kohtaan jää vähemmälle kuin esimerkiksi katoliseen kirkkoon. Luterilaiset ovat kuitenkin valmiita tarkastelemaan teologiaansa laajemmassa teologisessa perspektiivissä. Tällöin toisiin kirkkoihin voidaan asemoitua ykseyttä edistävällä tavalla.

Neljänneksi, eri dialogien ja lähentymisprosessien tuotoksia yhteen kokoava Kirkko-asiakirja tarjoaa Suomen luterilaiselle kirkolle mahdollisuuden ”ekumeenisten lahjojen” vaihtamiseen globaalien ekumeenisten teologian sakramenttiteologisten ja kirkko-opillisten saavutusten äärellä. Tämä antaa viitteitä siitä, että luterilaista tunnustusperustaa arvioidaan lausunnoissa tavalla, joka tulevaisuudessa voi mahdollistaa rohkeampaakin ekumeenista lähentymistä oikeutetun moninaisuuden hengessä. Ortodoksisen kirkon lausuntoon ei sisälly yhtä avointa pyrkimystä moninaisuuden arviointiin, ei-

kä omia käsityksiä pyritä sovittamaan yhteen toisten kirkkojen perinteiden kanssa.

Lausunnoissa tulee myös näkyviin ero edustavuuden pyrkimyksessä. Luterilaisessa lausunnossa tavoitellaan yleistä luterilaista vastausta globaaliin asiakirjaan, jolloin asiakirjan kysymyksiin vastatessa paikallinen toimintakonteksti jää vähäiselle huomiolle, samoin reflektointi siitä, että kyse on suomalaisen kontekstin värittämästä luterilaisesta tulkinnasta.¹⁰⁹ Ortodoksien lausunnossa on voimakas paikalliskirkon ääni ja ekklesiologiset periaatteet ankkuroidaan kansalliseen kontekstiin. Lausunto ei ole yleinen ortodoksisen ekklesiologian esitys vaan lopputuloksessa korostuu suomalainen näkökulma ortodoksisena paikalliskirkkona ja vähemmistökirkkona.

Heta Hurskainen, teol. tri
heta.hurskainen@uef.fi

Pekka Metso, teol. tri
pekka.metso@uef.fi

106 ORT 2018, 3.

107 ORT 2018, 4, 6–7.

108 Kirkkojen paikallisen dialogin arvioinnista ja näköaloista ks. Metso 2016; Raunio 2016.

109 Ks. LUT 2015, 3. Kristinuskon globaaleja muutoksia luonnehdittaessa jää epäselväksi, onko moniarvoistunut ja oikeutetun monimuotoisuuden ajankohtaistunut ”kirkkomme toimintaympäristö” koko maailma vai Suomi. LUT 2015, 9, mainitsee lyhyesti muutoksen kansankirkkoasemassa ja tarpeen kehittää itseymmärrystä, jotta koinonia voi toteutua syvemmin. Vrt. SK, 11, 13. SK alkaa kertomalla mikä ja missä kontekstissa Ruotsin kirkko toimii. Lisäksi koinonia kytketään erityisesti ruotsalaiseen kansankirkon käsitteeseen. Myös NK 5–6. NK:ssa kirkon ja valtion erottamisen ajankohtaisuus on konteksti, joka on vahvasti esillä, samoin kuin kirkon enemmistöasema Norjassa.

LÄHTEET JA KIRJALLISUUS

Internetlähteet

SK

2015 Svenska Kyrkans svar på Kyrkornas världsråds dokument Kyrkan – på mot en gemensam vision 11.7.2015. <https://www1.svenskakyrkan.se/default.aspx?id=1288901&ptid=863186> (23.2.2017).

www.sakasti.evl.fi –sivustolta löytyvät lähteet (23.2.2017):

Kirkolliskokous

2014 Pöytäkirja syysistuntokausi 3.11.2014.

2015 Pöytäkirja syysistuntokausi 4.11.2015.

Laajennetun puhemiesneuvoston lausunto

2015 Kirkolliskokouksen laajennetun puhemiesneuvoston lausunto 1/2015. 2.11.2015.

LUT

2015 Lausunto Kirkkojen maailmanneuvoston Faith and Order -komission asiakirjasta *The Church: Towards a Common Vision*. 4.11.2015 päivätty Suomen evankelis-luterilaisen kirkon virallinen lausunto Kirkkoasiakirjasta.

Piispainkokouksen esitys

2014 Suomen evankelis-luterilaisen piispainkokouksen esitys 1/2014 9.10.2014.

Perustevaliokunnan mietintö

2015 Kirkolliskokouksen perustevaliokunnan mietintö 1/2015

Arkistolähteet

Helsingin ortodoksisen hiippakunnan arkisto, Helsinki

Piispainkokouksen pöytäkirja

2018 ORT

Official response to *The Church: Towards a Common Vision* document of WCC. Piispainkokouksessa 14.2.2018 hyväksytty Suomen ortodoksisen kirkon virallinen lausunto Kirkkoasiakirjasta.

2018 Suomen ortodoksisen kirkon piispainkokouksen pöytäkirja 1/2018, istunto 14.2.2018.

Suomen ortodoksisen kirkollishallituksen arkisto (SOKHA),
Kuopio

Piispainkokouksen pöytäkirja

- 2014 Suomen ortodoksisen kirkon piispainkokouksen
pöytäkirja 4/2014, istunto 14.10.2014.
- 2017 Suomen ortodoksisen kirkon piispainkokouksen
pöytäkirja 1/2017, istunto 14.2.2017.

Den Norske Kirke -arkisto

NK

- 2016 Response from Church of Norway. To the faith and
Order Document no 214. Geneva, WCC 2013. The
Church: Towards a Common Vision [Hyväksytty
6.–12.4.2016]

Suomen evankelis-luterilaisen kirkon ulkoasiain osaston
arkisto

KUN

- 2014 Kirkon ulkoasiainneuvoston lausuntoluonnos
19.5.2014

TAT

- 2014 Teologisten asiain toimikunta 12.2.2014

Tekijöitten hallussa

- KR Report of the Theological Committee of the Church
of Greece Concerning the FO Paper No. 214 *The
Church: Towards a Common Vision (TCTCV)*.
[Kreikkalaisen työryhmän lausunto, 16.–18.11.2015]
- KY World Council of Churches Inter-Orthodox Con-
sultation for a Response to the Faith and Order Text
The Church: Towards a Common Vision. [Kyproksen
ortodoksisen konsultaation lausunto, 6.–13.10.2016]
- RO Synthetic Assessment of the WCC Document *The
Church: Towards a Common Vision*. [Romanialaisen
työryhmän lausunto, päivämätön, esitetty Kyprok-
sen konsultaatiossa 2016]
- VE Moskovan patriarkaatin ulkoasiainosaston joh-
tajan metropoliitta Hilarionin 30.9.2016 päivätty
kirje KMN:n pääsihteerille Olav Tveitille Venäjän
ortodoksisen kirkon virallisena lausuntona Kirkko-
asiakirjasta.

Sähköpostit ja suulliset tiedonannot

- 2015 Pekka Metson sähköposti luonnostyöryhmän työ-
kentelystä Karjalan hiippakunnalle 20.8.2015.
- 2016 Talvikki Ahosen suullinen tiedonanto tekijöille Kyp-

roksen konsultaatiosta ja Suomen ortodoksisen kir-
kon lausuntoluonnoksen reseptiosta 19.12.2016.

Kirjallisuus

Called to be the One Church

- 2006 *Called to be the One Church*. Porto Alegre WCC
Ninth Assembly. [https://www.oikoumene.org/
en/resources/documents/assembly/2006-porto-
alegre/1-statements-documents-adopted/christian-
unity-and-message-to-the-churches/called-to-be-
the-one-church-as-adopted](https://www.oikoumene.org/en/resources/documents/assembly/2006-porto-alegre/1-statements-documents-adopted/christian-unity-and-message-to-the-churches/called-to-be-the-one-church-as-adopted) (23.2.2017).

Carter, David

- 2010 "Unity in Reconciled Diversity: Cop-out or Rainbow
Church?" *Theology* 113: 3, 411–420.

Finnish Orthodox Church

- 1986 "Finnish Orthodox Church". *Churches respond to
BEM*. Vol. 2. Faith and Order Paper 132. Geneva:
WCC Publications, 24–29.

Grdzeldze, Tamara

- 2014 "Church (Orthodox Ecclesiology)". *The Concise En-
cyclopedia of Orthodox Christianity*. Ed. J. McGuckin.
Chichester: John Wiley & Sons, 100–106.

Haar, Miriam

- 2011 "The Struggle for an Organic, Conciliad and Diverse
Church – Models of Church Unity in Earlier Stages
of the Ecumenical Dialogue". *Ecumenical Ecclesiology*.
Ed. Gesa Thiessen. London: T&T Clark, 49–61.

Hellqvist, Elina

- 2011 *The Church and Its Boundaries: A Study of the Special
Commission on Orthodox Participation in the World
Council of Churches*. Schriften der Luther-Agricola-
Gesellschaft 65. Helsinki: Luther-Agricola Society.

Hietämäki, Minna

- 2009 "The Ecumenical Relevance of the Marks of the
Church". *One, Holy, Catholic and Apostolic Church.
Some Lutheran and Ecumenical Perspectives*. LWF
Studies. Ed. H.-P. Grosshans. Minneapolis: Lutheran
University Press, 49–64.

Hurskainen, Heta

- 2013 *Ecumenical Social Ethics as the World Changed:
Socio-Ethical Discussion in the Ecumenical Dialogue
between the Russian Orthodox Church and the Evan-
gelical Lutheran Church of Finland 1970-2008*. Schrif-
ten der Luther-Agricola-Gesellschaft 67. Helsinki:
Luther-Agricola Society.

- Kirkko
- 2013 *Kirkko: Yhteistä näkyä kohti*. Faith and Order -asia-kirja 214. Suomen ekumeenisen neuvoston julkaisuja 102. Helsinki: Kirkkohallitus.
- Leo, arkkiepiispa
- 2016 ”Arkkiepiispan katsaus kirkkovuoteen 2015–2016”. *Aamun Koitto* 5/2016, 18–19.
- Martikainen, Eeva
- 2002 *Tunnistamisesta reseptioon: Apostolisen uskon ajan-kohtainen tulkinta KMN:ssa*. Helsinki: Suomalaisen Teologisen Kirjallisuusseuran julkaisuja 231.
- McGuckin, John
- 2008 *The Orthodox Church: An Introduction to its History, Doctrine, and Spiritual Culture*. Malden: Blackwell.
- Metso, Pekka
- 2015 ”Konstantinopolin patriarkaatin kunnia-aseman merkitys ortodoksiselle kirkolle ja ekumeenisesti”. *Reseptio* 1/2015, 50–55.
- 2016 ”Suomen ortodoksisen kirkon ja Suomen evankelis-luterilaisen kirkon dialogi vuodesta 1989 nykyhetkeen: Ekumeeninen konteksti, dialogin arvio ja tulevaisuudennäkymät”. *Reseptio* 2/2016, 69–90.
- Mostert, Christiaan
- 2010 ”The Church as an Echo of the Triune God”. *The Unity of the Church: A Theological State of the Art and Beyond*. Ed. E. Borght. Leiden: Brill, 293–306
- Meyendorff, John
- 1996 *The Orthodox Church: Its Past and Its Role in the World Today*. Crestwood: St Vladimir’s Seminary Press.
- Raunio, Antti
- 2016 ”Jumala, kirkko ja ihminen: Suomalaisten luterilais-ortodoksisen oppineuvottelujen teologista arviointia”. *Reseptio* 2/2016, 59–68.
- Saarinen, Risto
- 1994 *Johdatus ekumeniikkaan*. Helsinki: Kirjaneliö.
- 2010 ”Finnish Luther Studies: A Story and a Program”. *Engaging Luther: A (New) Theological assessment*. Ed. O.-P. Vainio. Eugene, OR: Cascade Books, 1–26.
- The Two Folk Churches
- 2015 *The Two Folk Churches in Finland: The 12th Finnish Lutheran-Orthodox Theological Discussions 2014*. Helsinki: National Church Council, Department for International Relations.
- The Unity of the Church
- 1991 *The Unity of the Church: Gift and Calling*. The Canberra Statement. <https://www.oikoumene.org/en/resources/documents/commissions/faith-and-order/unity-the-church-and-its-mission/the-unity-of-the-church-gift-and-calling-the-canberra-statement> (22.2.2017).
- Vainio, Olli-Pekka (ed.)
- 2010 *Engaging Luther: A (New) Theological Assessment*. Eugene, OR: Cascade Books.